

tàpuzràn mynykawhu pe oho 'ym ma'e ràn wanehe nehe. Uzepyk putar Ezit ywy rehe har wanehe nezewegatete nehe no.

20 A'e 'ar mehe teko umuapyk putar ko ze'eg te kawaru ipu'yr ipupe har rehe a'e wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe imonokatu pyrer, i'i putar wà nehe. Kawaw ma'ea'yr hapy haw henataromo har ikatuahy Tupàn henataromo wà. A'e 'ar mehe wызài kawaw tàpuzuhu pupe har ikatuahy putar henataromo

nezewegatete wà nehe no. **21** Zeruzarez tawhu pe nehe, Zuta ywy rehe nehe no, teko omonokatu putar kawaw paw Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e pe wà nehe, wamukatu pà henataromo wà nehe. Aze amo teko oho tàpuzuhu pe ma'e izuka pà Tupàn henataromo wà nehe, a'e teko umuin putar ho'o kwer ukawaw pupe wà nehe. A'e 'ar mehe naheta pixik kwaw ni pitài ma'eme'egar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hàpuzuhu pe wà nehe.

MARAKI

Tupàn zamutar katu Izaew wà

1 ¹ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u uze'eg ko pape rehe imuapyk kar pyràm Maraki pe a'e. — Emume'u ko heze'eg eho teko Izaew izuapyapyr wanupe nehe, i'i izupe.

2 Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e teko wemaiihu wanupe. — Tuweharupi apuamutar katu ihe, i'i wanupe. Upuranu hehe wà. — Ma'e erezapo putar urewe ureamutar katu haw hexak kar pà urewe nehe, i'i izupe wà. Uwazar Tupàn waze'eg wanupe. — Ezau wiko Zako ryky'yr romo a'e. Ihe azamutar katu Zako ihe. Azamutar katu izuapyapyr ihe wà no. **3** Naheakatuwawahy kwaw Ezau rehe izuapyapyr wanehe ihe. Azapo Ezau waiwy wyxygihu romo ihe. Ko 'ar rehe teko nuiko kwaw a'e ywy rehe wà. Xo miar hehaite ma'e zo upuner a'e pe weko haw rehe wà.

4 Enom, Ezau izuapyapyr romo wanekon wà. — Iaiw tawhu zanereko haw wà. Xiapokatu wi nehe, aze i'i izuapyapyr wà nehe, nezewe uze'eg putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e wanupe nehe. — Aze uzapokatu wi weko awer tawhu wà nehe, amuaiw wi putar ihe wà nehe no. — Ywy iaiw haw hereko haw, i'i putar teko waiwy pe wà nehe. — Tupàn wikwahy putar a'e teko wanupe tuweharupi nehe, i'i putar wanehe wà nehe no, i'i Tupàn Izaew wanupe.

5 Teko Izaew izuapyapyr wexak putar a'e ma'e izeapo mehe wà nehe. — Tupàn

Tuweharupi Wiko Ma'e uhua'u a'e. Ikàgaw uhu wera'u Izaew ywy wi a'e, i'i putar izupe wà nehe.

Tupàn uze'egahy xaxeto wanehe a'e

6 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg xaxeto wanupe kury. — Ta'yr uzeruze'eg u rehe a'e. Uma'ereko e ma'e uzeruze'eg uzar rehe a'e no. Ihe aiko penu romo ihe. Màràzàwe tuwe napezeruze'eg kwaw herehe. Ihe aiko pezar romo no. Màràzàwe tuwe napekyze kwaw ihewi. Aiko ity heityk pyrer ài peme. Nezewe rehe we pepuranu nezewe. — Ma'e uruzapo nerereko pà ikàg 'ym ma'e ài, peze peiko.

7 Pemur temi'u ikatu 'ym ma'e ma'ea'yr hapy haw rehe herenataromo. Nezewe rehe we pepuranu peiko herehe. — Ma'enugar ikatu 'ym ma'e uruzapo newe ure, peze peiko. — Zapuner ikatu 'ym ma'e izuka haw rehe Tupàn henataromo, peze pezeupepe.

8 Nezewe pezapo hemukwahy kar haw ihewe. Pezuka ma'ea'yr hehàpyhà 'ym ma'e ihewe wà. Pezuka ma'ea'yr pàri ma'e ihewe wà no. Pezuka ima'eahy ma'e ihewe wà no. A'e ma'e iapo haw hahy ihewe a'e. Peagaw agwer ma'ea'yr imono pà penuwihaw pe nehe. Aipo ikatu putar izupe nehe. Aipo hurywete putar nehe, ikatu ma'e iapo pà peme nehe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez kury.

9 Xaxeto wà, peze'eg Tupàn pe kury. — Emur neze'egatu urerehe nehe, peze izupe nehe. Aipo wenu putar peze'eg agwer

ma'ea'yr iaiw ma'e henataromo izuka pyràm wanexak mehe nehe.

10 Nezewe uze'eg Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e xaxeto wanupe kury. — Amo peinuromo har pe ainoz putar ma'e ihe nehe kury. Ewàpytym heràpuzuhu huken nehe. Nezewe mehe napemunya e kwaw tata hema'e ma'ea'yr hapy haw rehe nehe. Naherurywete kwaw penehe penemiapo rehe ihe. Naputar kwaw ma'ea'yr penemimur rà m nehe. **11** Teko amogwer ywy nà nà nà nà wainuromo har hemuwete katu wà. Ywy nà nà nà nà teko wapy yhyk hemuwete katu haw rehe wà. Umur ma'ea'yr ikatuahy ma'e ihewe wà. Upaw rupi uzeruze'eg herehe wà. **12** Pezapo hemuwete 'ymawahy ihewe. Ta'e pezuka iaiw ma'ea'yr herenataromo xe. **13**— Zaneke'no ma'e Tupàn henataromo izuka haw rehe zane, peze pezeupeupe. Pezapo hemuwete 'ymaw ihewe, herehe pepuka pà pezekaiw 'ym pà no. Pemunar amo ma'ea'yr wanehe. A'e re pemur ihewe pe wà. Perur ma'ea'yr pà ri ma'e ihewe. Perur ma'ea'yr ima'eahy ma'e ihewe. Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ihe. Aipo agwer iaiw ma'e ikatu putar ihewe wà nehe. **14** Aze amo awa umume'u amo weimaw ikatuahy ma'e weimaw wainuromo har ihewe nehe, aze a'e re werur weimaw iaiw ma'e ihewe nehe, azepek putar a'e awa rehe ihe nehe. Aiko tuwihawete ikàg wera'u ma'e romo ihe. Teko ywy nà nà nà nà hemuwete katu wà. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ihe kury, aze'eg kwez ihe kury.

Tupàn uzepyk xaxeto wanehe

2 **1** Nezewe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg kury. — Xaxeto wà. Aze'eg teko peme. **2** Aze naperuzar kwaw heze'eg nehe, aze nahemuwete katu kwaw pe nehe, amu'ar kar putar heze'egaiw penehe nehe. Heze'egaiw u'ar putar pema'e pema'ereko haw hekuzar rà m nà nà nà nà nehe. Amono heze'egaiw kwez penehe kury. Ta'e napepurumuwete wer kwaw herehe pe xe. **3** Azepek putar pena'yr rehe nehe. Apyhyk putar ma'ea'yr herenataromo penemizuka kwer wanepuxi kwer nehe, penuwa rehe ikytykytyk pà nehe.

Amo peneraha putar tepuxi heitykaw pe wà nehe no, a'e pe peneityk pà wà nehe no. **4** Azapo kar a'e ma'e iteko ihe kury. A'e rupi napezuhaw kwaw heze'egaw xaxeto Erewi izuapyapyr wanehe we heremiapo katu kwer nehe. Ko ze'eg henu mehe pekwaw putar heremimutar nehe. Naputar kwaw a'e ze'eg kwehe arer ihaw paw ihe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg iteko ihe.

5 Azapokatu heze'egaw wanehe we ihe. A'e 'ar mehe amume'u waneko à wàm wanupe. Amume'u zeàmàtry'ymawhu heta 'ym à wàm wanupe no. Azapo ma'e heze'eg rupi katete ihe. Ta'e hezemuwete katu kar wer wanupe ihe xe. Hemuwete katu tuwe a'e wà. Ukyze ihewi wà no. **6** Upurumu'e ikatu ma'e rehe tuweharupi wà. Nupurumu'e kwaw iawy awer rehe wà. Wiko herehe we heàmàtry'ym 'ym pà wà. Uzapo ikatu ma'e waiko wà. Upytywà teko tetea'u pe iaiw ma'e wi wamuhem kar pà wà no. **7** Tuwe xaxeto upurumu'e ze'eg azeharomoete har rehe heze'eg rehe wà nehe. Tuwe teko paw wenz weruze'egatu haw wà nehe. Nezewe mehe ukwaw putar ikatu ma'e iapo haw wà nehe. Ta'e xaxeto wiko Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ze'eg heraha har romo a'e wà xe.

8 Pe xaxeto pe wà. Pehem wewer peiko pe ikatu ma'e wi kury. Pepurumu'e haw uzapo kar ikatu 'ym ma'e teko tetea'u wanupe wà. Pezuhaw heze'egaw xaxeto wanehe we heremiapo katu kwer peiko. **9** A'e rupi ama'ereko putar teko wapy'a pupe ihe nehe kury. A'e mehe napekatu kwaw wanupe nehe. A'e mehe nuzeruze'eg kwaw penehe wà nehe. Ta'e nahereruzar kwaw pe xe. Amo hemiapo kwer imume'u mehe napereko katu kwaw teko pe wà. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez ihe kury.

Izaew nuweruzar kwaw Tupàn ize'eg wà

10 Heru wiko penu romo. Penu wiko heru romo. Tupàn heapo arer wiko peapo arer romo. Peapo arer wiko heapo arer romo. Pitài zo Tupàn a'e. A'e rupi, màràzàwe tuwe zaneremu'emu'em zanezeupeupe. Nezewe haw iapo mehe xiuhaw Tupàn

ze'egaw zaneipy wanehe we iapo katu awer zane. **11** Teko Zuta ywy rehe har upytu'u Tupàn rehe uzeruzar ire wà. Teko Izaew ywy rehe har wà, Zeruzarez pe har wà no, uzapo ma'e purumuhuk kar haw wà. Teko Zuta ywy rehe har nuzeruz'e'eg kwaw Tupàn Hàpuzuhu rehe wà, hemiamutar rehe wà. Uzapo ikatu 'ym ma'e ipupe wà. Awa wereko kuzà tupàn a'ua'u wamuwete katu har wemireko romo wà. **12** Tuwe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuhem kar agwer ma'e iapo har zaneiwiy wi wà nehe. Tuwe umuhem kar tupàn a'ua'u wamuwete har paw wà nehe. Aze uzuka ma'ea'yr Tupàn henataromo wà, nezewe rehe we omono kar putar Tupàn a'e teko ko ywy wi wà nehe. (Ta'e xo Tupàn imuwete haw ikatu a'e xe.)

13 Pezapo amo ae ma'e peiko no. Pekuhem peiko. Pezai'o no. Pepyk ma'ea'yr hapy haw penehay kwer pupe, ta'e ma'ea'yr penemizuka na'ikatu kwaw Tupàn pe kury xe. Napemuawyze kwaw wazuka re a'e. **14** Pe pitàitàigatu pepuranu hehe. — Mâràzàwe tuwe, peze izupe. Amo awa wereko amo kuzà wemireko romo kwàkwàmo mehe a'e. A'e re oho amo ae kuzà ipuhe. Na'ikatu kwaw wemireko pe. Izypy mehe umume'u imen ikatu ma'e romo weko àwàm wemireko pe Tupàn henataromo. Amo 'ar mehe uzuhaw uze'eg awer oho kury. Peiko a'e awa zàwegatete pe. **15** Tupàn uzapo awa pitài teko romo hemireko rehe we. Tupàn wiko wanetekwer wazar romo. Wiko wanekwe wazar romo no. Mâràzàwe tuwe uzapo mokoz pitài romo wà. Ta'e uputar wazuapyapyr umuwete katu har romo wà xe. A'e rupi, pezapo zo ikatu 'ym ma'e penekwe pupe nehe. Pepuir zo penemireko wi a'e awa ài nehe. **16** Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e Izaew wazar kury. — Awa wemireko wi ipuir haw iro ihewe. Aze amo awa uzapo agwer iaiw ma'e, naheakatuwawahy kwaw a'e awa rehe ihe. A'e rupi peata katu peho peiko. Tuwe ni amo nupuir kwaw wemireko wi amo kuzà hehe we oho pà nehe.

Teko wanemiapo kwer imume'u haw 'ar a'e

17 Peze'eg tetea'u peiko. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ikene'o peze'eg awer henu re. Pepuranu wiwi peiko. — Ma'e uruzapo Tupàn imukene'o kar pà ure, peze. — Ikatu 'ym ma'e iapo har ikatu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe wà, peze mua'u peiko. A'e rupi napekatu kwaw izupe. — Ma'e pe hekon Tupàn ikatu ma'e a'e, peze peiko.

3 **1** Nezewe uze'eg Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e. — Amono kar putar heze'eg heraha har herenataromo nehe. Umuàgà'ym putar herape rà m ihewe nehe. Pekar pezar rà m peiko. A'e tuwihaw uhem putar na'arewahy wàpuzuhu pe nehe. Ize'eg imume'u àrà m penemiàro uhem iko kury. Azapo putar heze'egaw peneha we ihe nehe. Werur a'e heze'egaw iko peme.

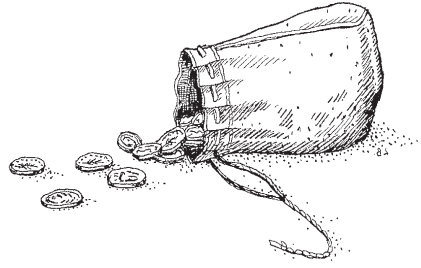
2 Ithemaw 'ar mehe mo upuner putar umàno 'ymaw rehe wà nehe. Mo ikàg putar izexak kar mehe wà nehe. Ta'e nuzawy kwaw tata nehe xe, tata zanemukatu àrà m nehe xe. Nuzawy kwaw zàmàw zanemuzahak àwàm nehe no. **3** Wapyk putar wenaw rehe xaxeto Erewi izuapyapyr wamukatu pà nehe. Teko umupyrà n itaxig parat wà, itazu or wà no, ipiw paw imuhem kar pà izuwi wà, imukatu pà wà. Nezewegatete umukatu putar xaxeto wà nehe. Nezewe mehe upuner putar Tupàn pe ma'ea'yr wazuka haw rehe henataromo hemimutar rupi a'e wà nehe. **4** A'e 'ar mehe ma'e Zuta wanemirur rà m wà nehe, Zeruzarez pe har wanemirur rà m wà nehe no, ikatuahy putar Tupàn pe wà nehe, kwehe arer zàwegatete wà nehe.

5 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg iko teko wemiaihi wanupe kury. — Azur putar penemiapo kwer ikatu 'ymaw imume'u pà nehe. Amume'u putar hemuwete 'ymar wanemiapo kwer nehe. Paze ma'e wà, wemireko 'ym puhe oho ma'e wà, umen 'ym puhe oho ma'e wà, hemu'em ma'e wà, uma'ereko ma'e wanehe imunar ma'e wà, kuzà imen umàno ma'e kwer wanemetarer ipyhyk e har wà, kwarer tu 'ym ma'e kuzàitai tu 'ym ma'e wanemetarer ipyhyk e har wà.

Agwer peinuinuromo har paw wanehe azepek putar nehe.

Ma'e Tupàn pe imur pyràm

6 Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e kury. — Aiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e romo ihe. Herekuwe haw tuweharupi a'e rupi katete we ihe. A'e rupi ni amo napemumaw kwaw a'e wà. Peiko Žako izuapyapyr romo. 7 Peiko peipy wazàwe. Pepytu'u heze'eg heruzar ire. Napezeruzar kwaw herehe. Pezewyr ihewe nehe. Ihe azewyr putar peme ihe nehe no. Na'e pepuranu herehe kury. — Ma'e uruzapo putar newe urezemuzewyr kar pà nehe, peze ihewe. 8 Na'e apuranu penehe. — Aipo amo upuner Tupàn rehe imunar haw rehe wà, a'e peme. Pemunar herehe tuweharupi. Nezewe rehe we pepuranu peiko herehe. — Ma'e uruzapo nerehe uremunar pà ure, peze peiko ihewe. Heze'eg kwehe arer umur kar amo ma'e peme. Pemunar peiko herehe a'e ma'e imur mehe. Aze heta 10 ma'e peme, pemur pitài ihewe nehe, i'i ze'eg kwehe arer. — Pitài ma'e 10 ma'e wanuwi Tupàn pe imono pyr, i'i teko a'e ma'e pe wà. (-Zizimo, i'i karaiw izupe wà.) Pemunar herehe ihewe imur pyr herur mehe. 9 Pe upaw rupi pemunar peiko herehe. A'e rupi amono heze'egaiw peiwy rehe har nànan ihe kury. 10 Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e azapo kar ko ma'e teko peme kury. Perur pema'e ihewe imur pyràm paw heràpuzuhu pe imonokatu haw pe nehe. Nezewe mehe uhyk putar temi'u heràpuzuhu pe nehe. Heragaw pe nehe. Pexak putar hekatu haw nehe. Awàpytymawok putar ywak hukenaw nehe. Amur kar putar heze'egatu ikatuahy ma'e penehe ihe nehe. 11 Namumaw kar kwaw penemitygwer tukur wanupe nehe. Uwà tyw peiwy rehe har i'akatu teta'u wà nehe no. 12 Teko amo ae ywy nànanar uze'eg putar nezewe penehe wà nehe. — A'e teko hurywete tuwe wà, i'i putar wà nehe. Ta'e peiko ywy ikatuahy ma'e rehe pe xe. Ta'e hezuz katu ma'e peiwy rehe xe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez kury.

Tupàn purupuhareko haw

13 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg kury. — Peze'eg zemueteahy herehe. Nezewe rehe we pepuranu herehe nezewe. — Ma'e uru'e nerehe ureze'eg zemueteahy mehe ure, peze peiko. 14 Nezewe peze'eg peiko. — Na'ikatu kwaw Tupàn hemiruze'eg romo zanereko haw. Aze xiapo Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hemiapo putar haw zane, nezewe rehe we nazanekatu kwaw izupe. Aze ximunehew kamir pihun teko umàno ma'e kwer tymaw pe har zanezemumikahy haw hexak kar pà Tupàn pe, nezewe rehe we nazanekatu kwaw izupe. 15 Wiko wera'u ma'e hurywete wà. Nazawaiw kwaw wanurywete haw hexakaw. Waneko haw paw ikatuahy ikatu 'ym ma'e iapo har wanupe. Aze wagaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wà, nuzepk kwaw wanehe a'e, peze peiko.

16 Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wi ukyze katu ma'e uze'eg uzeupeupe wà kury. Tupàn uze'eg katu waze'eg rehe. Na'e amo werur amo pape Tupàn henataromo kury. Umuapyk imuwete katu har waner a'e pape rehe. 17 Na'e uze'eg Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e kury. — Wiko putar heremiihu romo wà nehe. Amuàgà'ym amo 'ar teko ihe. A'e 'ar ihem mehe wiko putar teko heremiihu romo wà nehe. Apuhareko katu ihe wà nehe. Aze ta'yr weruzar katu u ze'eg, tu zamutar katu wa'yr. Nezewegatete azamutar katu putar a'e teko ihe wà nehe no. 18 Iahykaw rehe uzeapo putar ikatu ma'e teko ikatu ma'e wanupe nehe. Uzeapo putar ikatu 'ym ma'e teko ikatu 'ym ma'e wanupe nehe no. Heremiihu waxak putar a'e ma'e uzeapo ma'e ràm wà nehe. Ikatu ma'e uzeapo putar hereruzar har wanupe

nehe. Ikatu 'ym ma'e uzeapo putar hereruzar 'ymar wanupe nehe, i'i Tupàn.

Tupàn 'ar

4 ¹Uze'eg wi Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e kury. — Uhem putar amo 'ar nehe. A'e 'ar mehe wiko wera'u ma'e paw a'e wà nehe, ikatu 'ym ma'e paw a'e wà nehe no, ukaz putar ka'akyr tata pupe ukaz paw ma'e ài a'e wà nehe. Ukaz putar a'e 'ar mehe wà nehe. Upaw putar wà nehe. ²Pe ihewi ukyze ma'e, napemàno kwaw nezewe nehe. Apupyro putar nehe. Pepyro haw nuzawy kwaw kwarahy heny katu haw nehe. Kwarahy uhyape katu ma'e imuigo kar pà. Nezewegatete apumuigo kar putar nehe no. Tapi'aka'yr opoopor pari wi uhem mehe wà. Pepopor putar penurywete haw rehe nezewegatete nehe no. ³Amuàgà'ym a'e 'ar iteko ihe. A'e 'ar mehe pepyrog putar ikatu

'ym ma'e wanehe wyyku'i kwer pe rupi har ài nehe.

⁴Pema'enukwaw katu Moizez heremiruze'eg ize'eg awer rehe nehe. Pema'enukwaw katu heze'eg izupe heremimono kwer rehe nehe. Pema'enukwaw katu heremiapo putar haw paw rehe nehe no. Amume'u heze'eg izupe wyytyr Xinaz rehe. A'e re Moizez weruzar kar a'e ze'eg paw teko Izaew wanupe no.

⁵A'e 'ar uhua'u ma'e iaiw ma'e ihem 'ym mehe we ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e amono kar putar amo heze'eg imume'u har Eri her ma'e peme ihe nehe. ⁶Umumaw putar awa wa'yr rehe we wazeàmàtry'ymaw nehe. Umumaw putar awa u rehe we wazeàmàtry'ymaw wà nehe. Nezewe mehe nazur kwaw peiwy rehe hezeyk pà nehe. Namumaw kwaw peiwy nehe, i'i Tupàn. Upaw kwez kury.

